

Sumari

Pròleg	9	Llista de fallaires menors 2011-2017	111
Introducció	11	El bateig de foc	113
El perquè d'aquest llibre	14	El recorregut	117
Persones que amb el seu testimoni han col·laborat a fer possible aquest relat	19	El correfoc i l'avinguda Meritxell	120
Els inicis	21	La música	123
Col·lectiu d'Activitats i l'entorn de la plaça del Poble	24	L'Associació i el camí cap al reconeixement internacional	129
Comissió Focs de Sant Joan i Centre de la Cultura Catalana	33	Reestructuració fallida, primer intent	134
La crisi del 1996	41	El revulsiu: una visita inesperada	137
El nou impuls del 1997	45	La xerrada divulgativa a la Casa Bauró	137
La fi de la CFSJ i la debilitat del CCC	52	El recorregut, retorn als orígens	141
L'expansió de les falles a la resta del país	54	Entren en escena les institucions	143
Els elements de la festa	67	La consecució de la candidatura	150
La falla	69	Pobles de la candidatura <i>Les festes de foc al solstici d'estiu al Pirineu</i>	155
Amb escorça de beç	69	Mentrestant, la festa s'enriqueix	156
Amb paper de torxa, botafocs i metxa	74	El compromís	158
Amb pasta de paper de pi	78	El futur	165
Falles de llum	80	Annexos	173
El fallaire	85	1. Les dates assenyalades dels trenta anys	175
Vestimenta: la capa	85	2. Declaració d'Andorra la Vella	181
El fallaire de llum	87	3. Compromís de col·laboració dels fallaires del Principat d'Andorra	185
El fallaire major	91	4. Els segells commemoratius	187
L'argolla de Fontargent	94	5. Marxandatge, llibrets i altres	189
Llista de fallaires majors 1997-2017	102	Fonts documentals	195
El sopar de fallaires majors	106	Agraïments	197
El fallaire menor	107		

Pròleg

“S i algú es pregunta què és el que sent un fallaire... ser fallaire és això...” Aquesta frase la vaig pronunciar tot just fa un parell d’anys, en el moment que la Gisela de Haro rebia el clau de plata com a fallaire menor 2016 d’Andorra la Vella i se li trencava la veu de l’emoció que, tant ella com tots els fallaires que hi érem, sentíem en aquell precís instant.

Perquè ser fallaire és això, és sentiment. Però no un d’únic, sinó una gran barreja de tots ells: pertinença, germanor, tradició... Com tot sentiment, no neix d’un dia a l’endemà sinó que es va forjant amb el pas del temps, com totes les tradicions, que any rere any es van consolidant, passant de pares a fills i enriquint-se en el transitar de diferents generacions i èpoques.

Però no tot són flors i violes, com diu la dita, ja que aquesta, com moltes, ha estat una tradició que ha viscut moments de tot, fins i tot, davant el canvi socioeconòmic que va esdevenir al Principat d’Andorra a mitjan segle xx, va desaparèixer durant anys només quedant en petits àmbits familiars.

És al cap d’uns anys que uns joves, impulsats per les seves ganes de reviure tradicions del nostre país i assessorats per aquells qui de petits vivien aquesta tradició com si d’un joc de nens es tractés, van recuperar les falles sense saber ben bé el que significava. Potser impulsats per ganes de disbauxa, potser atrets per aquesta mena d’emmetzinament que té la relació tan propera amb el foc o potser per l’interès de reviure les tradicions d’aquest país.

La qüestió és que fos pel motiu que fos es va anar forjant un grup de gent enamorada de les falles i que ha fet reviure aquesta festa, l’ha fet créixer i ha estat capaç de transmetre-la a la societat andorrana i a les noves generacions en les quals es projecta el futur d’aquesta i de totes les tradicions.

Calia, però, fer un pas més enllà, calia conèixer els detalls que van portar una tradició a renèixer i fer-se el lloc dins una cultura en la qual havia passat durant molt de temps

a un segon terme o, fins i tot, en un racó gairebé del tot oblidat. I és aquest llibre el que ens posa en la pell de totes aquelles persones que d'una manera o d'una altra han fet possible que una expressió cultural com aquesta arribi al 2015, juntament amb les festes de seixanta-tres pobles d'arreu del Pirineu, a ser inclosa dins la Llista representativa del Patrimoni cultural immaterial de la humanitat de la UNESCO.

Aquest document s'endinsa en els detalls de tots aquests anys, un document enriquit per les diferents visions, les diferents maneres d'entendre la festa, unes perspectives que permeten conèixer les falles des de dimensions ben diverses. Recollir totes aquestes visions no era tasca fàcil, ans al contrari, calia conèixer molt bé el context, les persones i els moments clau d'aquests darrers trenta anys.

Calia algú de dins, amant de les falles, fallaire, escriptor, amic... no sé en quin ordre però segur que no només calien aquestes qualitats, sinó que a més calia saber utilitzar-les cadascuna en la seva justa mesura. Com ja he dit, tasca difícil... per això, cal felicitar l'autor, l'Albert Roig, amic, fallaire, escriptor... felicitar-lo perquè tan difícil és copsar tots aquests detalls com el saber separar el sentiment fallaire en la redacció d'un document com aquest pel que representa per a la comunitat fallaire. Crec parlar en nom de tots els fallaires quan li agraeixo tots aquests mesos de feina totalment desinteressada i encara més coneixedor de la passió i la motivació dipositada en aquest projecte. Gràcies.

Dit això, us animo a iniciar aquesta lectura que de ben segur no deixarà indiferent a ningú, us incito a conèixer aquells detalls que sovint no s'expliquen ja que formen part de la intimitat de les persones i la seva relació amb aquesta tradició.

I permeteu-me acabar aquest pròleg recordant totes aquelles persones, les que ja no hi són i les que hi són, i agrair la gran tasca que sovint sense adonar-se'n han realitzat i segueixen realitzant en favor de la tradició de la cremada de falles al Principat d'Andorra. I des de la major sinceritat personal, vull expressar el meu agraïment a totes aquelles persones que m'han transmès aquest sentiment vers les falles, el foc i la germanor que any rere any compartim amb tota la comunitat fallaire, i en especial a la persona que m'hi va introduir, la meua dona, de família amb una gran tradició fallaire.

A tots ells, a tots vosaltres... orgull fallaire i que segueixin rodant les falles per les places i els carrers del Principat d'Andorra!

Santi SÁNCHEZ CANALS
President de l'Associació
Fallaires d'Andorra la Vella

Introducció

Les falles són fonamentalment diversió, festa, foc, companyonia... però també una tradició ancestral que va patir un retrocés inversament proporcional al creixement econòmic i demogràfic d'Andorra de mitjan segle passat fins que va estar a punt de desaparèixer. Avui diem que el 1987 es va recuperar la cremada de falles a Andorra la Vella, i consegüentment al país, però potser seria més adient afirmar que la festa de les falles estava en procés d'extinció, perquè tot i que havia desaparegut de l'espai públic havia quedat la tradició de cremar falles en llocs privats i de manera íntima. Es té constància de les falles que es cremaven al càmping Valira d'Andorra la Vella on l'Andreu Cardona Altimir de Cal Callaueta del Puial cada nit de Sant Joan mostrava als turistes què eren i com es rodaven.¹ Festa, gresca, espectacle... tradició, vivència ancestral, misticisme i essència... Sentiments i emocions que conviuen en el fet de ser fallaire.

Però, com han arribat els fallaires a cremar per primera vegada? Què els ha portat a rodar una falla? Doncs, principalment per gaudir de la festa sense gaire més transcendència que la de passar-s'ho bé jugant amb el foc i rodejats d'amics i companys. Perquè les falles, a banda del seu caràcter ancestral, van associades als termes de festa, diversió, demostració d'alegria i convivència entre persones... i així ho viuen els fallaires.

"Entres a rodar no saps ben bé com. Un dia se't presenta el Fidel allà als geganters i t'explica una història que està recuperant una festa i que necessita gent. I no saps ben bé com i ja et trobes amb una falla a la mà, cremant i rodant." Qui s'expressa així és el Joan Garreta, un dels primers fallaires que van recuperar la festa i fallaire major el 2007. Assegura que "no en tenia ni idea, del que era una falla. Hi vas perquè necessiten gent, perquè s'hi apunta el teu cercle d'amistats i t'ho passes bé".

El Rafel de Haro "Fali", fallaire major el 2013, diu que "entres sense saber què és, perquè fins que no rodes una falla no saps el que és, i t'enganxa: la gent, l'ambient... una de les coses màgiques que té el món fallaire és la seva gent, i a partir d'aquí fas uns lligams amb persones amb qui potser mai havies compartit res. És un lligam especial".

Per a la Cristina Casal, una de les primeres fallaires en la seva recuperació, "a més de la sensació del foc, és veure la gent com gaudeix i que tu participes i ets protagonista de la festa". I el Santi Castellon, també un fallaire dels més antics i fallaire major l'any 2000, exclama que "les falles són festa, disbauxa, espontaneïtat que agafen un aspecte espectacular en espais reduïts, però que el perden en espais grans".

O el Miquel Àngel Almeyda, fallaire major el 2006, quan diu que una de les coses que més li agrada "és fer les figures amb la falla mentre la rodes encesa, o les batalles que fem entre fallaires". Una afició compartida per la fallaire d'Andorra la Vella Mònica Almeyda quan assegura que "a part de la màgia del moment, també m'agrada trobar-me amb segons quin altre fallaire per interactuar amb ell mentre cremem".

"Començo a rodar falles per divertir-me, per formar part de l'espectacle de rodar foc", explica la Marta Guilemany, fallaire i responsable dels fallaires de llum des de la seva creació. Assegura que "la part més mística, ancestral i més introvertida, la de sentiment fallaire l'adquireixo més tard a partir del 2005 quan m'encarrego dels nens. A partir d'aleshores és quan vaig adonar-me de l'olor del foc, el soroll de la falla rodant al teu voltant... segurament perquè des d'aquell any sempre he rodat pocs moments i aquests, quan es produeixen, els procuro gaudir més que no pas quan només rodava foc".

El Josep Maria Baró de Santa Coloma i fallaire major el 2002 diu que ell es va posar a fer de fallaire pels volts del 2000 perquè "ens hi vam involucrar tots els de la Comissió de Festes de Santa Coloma que acabàvem de rebre com a herència els joves del poble. Érem un grupet i ho vivíem com un acte més de la nit de Sant Joan. Ni sabíem la història ni coneixíem la tradició, únicament ens ho passàvem bé. Després et vas fent gran, te'n vas a estudiar fora del país i vas perdent els lligams amb aquest tipus d'activitats".

"No ets conscient en aquells moments que estàs recuperant una tradició, sinó que hi vas perquè els teus amics hi són i l'objectiu és anar a passar-s'ho bé", concreta la Tere Mora, fallaire major l'any 1997, primera de l'era de la recerca de l'argolla de Fontargent. "Però amb el temps ho vius diferent, potser amb més nervis perquè abans no mesuraves el perill." I ho resumeix dient que "abans sorties a fer gresca i ara surts a fer festa". Això sí, "com que saps que només ho fas una vegada l'any, se't fa molt petita", somriu.

I n'hi ha qui també apunta l'interès a conservar la tradició de les falles com un argument més en el moment de decidir formar part de la festa. "Em va atraure el fet que fos una tradició que s'estava perdent", comenta la Marta Fernández, fallaire major el 1998, i afegeix: "Les falles és una tradició cultural que t'agrada que es mantingui i compartir-la amb la gent que tenim el mateix sentiment com a punt d'identitat andorrana."

I ho detalla el Faust Campamà, fallaire major el 2012, quan diu que "sempre m'ha interessat la cosa tradicional. Abans de fer falles ja anava a tots els pobles, a les festes majors i espectacles de música tradicional, i quan vaig pujar aquí a Andorra em vaig acostar al cercle dels geganters, a partir del qual m'introdueixo en el món de les falles". I és que segons Campamà "la vida ve marcada per uns *tempos* que comporten unes tradicions".

Però, què deuen tenir les falles quan un tros d'home d'1,82 metres d'alçada i 92 kg de pes arrenca a plorar incapaç d'articular paraula davant del públic present en l'acte en què li posen la capa vermella distingint-lo com a fallaire major?²

Quines emocions i quins sentiments fa aflorar la festa de les falles perquè a una noia de tretze anys se li trenqui la veu mentre va llegint el discurs preparat després de ser investida fallaire menor?³

“Sempre he considerat que la relació que té el fallaire amb la seva falla és especial, única, indescriptible... que només ell la sap percebre amb el brunzit de la bola de foc fent-la rodar.” Santi Sánchez, fallaire major del 2015 i actual president de l'Associació Fallaires d'Andorra la Vella.

“Hi ha moments que et sents... no sé com dir-ho, quan vas sol rodant la falla pels carrers del barri antic et sents formant part d'alguna cosa important, d'una tradició.” Marcel Garreta, fallaire major l'any 2005.

“La màgia que sents quan estàs rodant, el soroll del foc fregant l’aire pel teu costat, rodar pel barri antic... i la complicitat amb els companys... és la màgia del moment.” Mònica Almeyda, fallaire d’Andorra la Vella des del 1997. I ella mateixa es pregunta “per què enganxa? No ho sé, és un sentiment que està per damunt”.

“M’enganxa tot”, diu taxatiu Rafael “Fali” de Haro.

Potser totes aquestes emocions es resumeixen en el sentiment que expressa el Fidel Solsona, motor de la recuperació l’any 1987 i fallaire major el 2008: “Les falles em van enamorar.” No es pot ser més concís: la comparació amb l’estat d’enamorament és encertadíssima perquè l’enamorament és irracional, produeix un plaer vivíssim inexplicable i es respira per tots els porus de la pell. És una de les millors sensacions de la vida.

Fins i tot a molts d’aquells que ja fa dies que no roden falles, la nostàlgia els envaeix quan pensen en la festa o la gaudeixen ara ja com a espectadors. “Inclús els miro ara i se’m posa la pell de gallina”, assegura Josep “Pepe” Mesalles del Cap del Carrer, que va rodar a principis dels anys noranta, “va ser una experiència maquíssima”. O Jordi Fité Canet, fallaire d’Andorra la Vella als inicis de la recuperació i posteriorment un dels que van col·laborar en l’expansió de la festa a Sant Julià de Lòria a partir del 1997, recorda “amb nostàlgia aquells anys d’activitat frenètica i la necessitat de fer sempre alguna cosa més”. I Toni Vicente, també dels primers joves que van cremar falles l’any 1987 i que fa uns quinze anys que no roda, en destaca “l’ambient sa que es vivia, i això té el seu magnetisme, t’atrau”.

Una opinió nostàlgica que també destaquen el grup de fallaires de Sant Julià de Lòria a finals dels anys noranta i durant la primera dècada del 2000, com el Jonathan Escabias, el Cerni Obiols, l’Oliver Alís o l’Anna Artal. Ella a més hi afegeix el fet de ser dona, i és que la recuperació de les falles va trencar amb les diferències de gènere que existien quan les falles eren només un joc de nens al voltant de les fogueres a principis del segle passat.

Només hem presentat una mostra dels sentiments que expressen els fallaires en relació amb la festa de la qual són els principals protagonistes. És evident que tots aquests sentiments i emocions són adquirits amb la pràctica i és amb ella que es descobreix el sentiment fallaire.

Aquest llibre no pretén respondre el perquè d’aquest sentiment fallaire que al cap i a la fi, com hem llegit, no és únic, sinó que inclou un mosaic d’emocions totes elles vàlides, que poden convergir en una mateixa persona o poden dispersar-se. No necessàriament tothom ha de sentir el mateix mentre roda una bola de foc. La tradició s’ha mantingut al llarg dels anys gràcies a aquesta confluència, gràcies als qui s’enamoren de les falles, però també gràcies als qui només van a passar-s’ho bé mentre juguen amb el foc.

El perquè d’aquest llibre

L’endemà mateix de la celebració a la plaça Guillemó perquè la UNESCO havia inclòs les falles en la Llista representativa del Patrimoni cultural immaterial de la humanitat, va començar prendre forma en el meu interior la necessitat de recollir tot el procés que va portar a la consecució de la candidatura: la presa de contacte amb la resta

de fallaires del Pirineu, les reunions, l'elaboració del dossier, l'evolució de la festa... tot plegat formava part d'un cosmos que de ben segur era inimaginable per a aquells "quatre arreplegats" que el 23 de juny del 1987 van tastar l'experiència de cremar falles, recuperant així una tradició ancestral. No sabien quina una n'acabaven de muntar, era impossible que en aquell moment poguessin predir el futur que algun dia un organisme internacional de l'alçada de la UNESCO reconeixeria la festa com a patrimoni de la humanitat.

En origen, el llibre que teniu a les mans havia de ser un treball íntim, sense cap mena de pretensió pública ni temporal, l'única voluntat era enriquir-me personalment i ajudar-me a entendre una mica més aquest món en el qual estic ficat des que un dia "les falles em van enamorar". Però el relat que només s'havia de centrar en la consecució de la candidatura i les relacions entre fallaires transpirinencs, va acabar sent alguna cosa més i va modificar la seva estructura inicial. I això va succeir en el moment que a la Junta de l'Associació ens plantejem com una de les maneres de celebrar el 30è aniversari de la recuperació de les falles recollint en un text quina ha estat l'evolució de la festa des del 1987 fins al 2017. Encara no sé com m'hi vaig atrevir, és cert que tenia la fortuna de partir d'un gran treball de fons de salvaguarda de la memòria, fet pels companys fallaires al llarg dels darrers sis anys, que servia de base i que alleugerava en gran mesura la recerca. Textos que han estat bàsics per començar a estirar el fil i elaborar aquest treball: l'informe de gestió de l'any 1996 de la Comissió de Focs de Sant Joan; la transcripció de la xerrada de l'11 de juny de 2011 a la Casa Bauró feta pel Xavi Burgos, l'Albert Samarra i el Fidel Solsona, i el dossier de candidatura presentat a la UNESCO. A partir d'aquí, tot el recull documental resident a l'Associació des de l'any 1987 i altres papers, fotografies i vídeos que han sortit en el decurs del treball. Lamentablement ha estat impossible trobar els arxius de la Comissió de Focs de Sant Joan, uns papers que de ben segur el dia que es trobin poden aportar més arguments per precisar determinades èpoques de la nit del foc entre el 1991 i el 2003.

Però l'elaboració d'aquest llibre explicant els darrers trenta anys no es va concebre com un "posar ordre" als documents de què es disposa o els nous que es poguessin trobar, sinó que la construcció del relat havia de partir de la base dels que fan la festa, dels seus protagonistes, és a dir, dels fallaires. I, de la mateixa manera que la festa que es desenvolupa cada 23 de juny no seria possible sense ells, aquest llibre tampoc hagués estat possible sense el seu protagonisme, el seu testimoni. És cert que aquesta manera de procedir també comportava els seus problemes, com la lluita contra les llacunes de la memòria humana o les contradiccions entre testimoniatges, i algunes han estat superades corregint fins i tot el relat més o menys oficial que existia fins ara. D'altres no hi ha hagut manera i han quedat plasmades amb els seus interrogants. Al final d'aquesta introducció hi trobareu la llista de persones amb qui he conversat, ja sigui en entrevista bilateral o en xerrades col·lectives, aprofitant cada moment, cada instant de trobada fallaire, fos a Incles, al Puial, a la Comella o fent una cervesa a Cal Sinquede o a Cal Cerni, qualsevol lloc ha estat bo per intercanviar experiències i posar-les en comú per a enriquiment de tots.

Si tenia clar que el relat havia de partir de les experiències fallaires, també tenia clar que en el moment de parlar amb ells, de transcriure les seves paraules i encaixar-les en un text ho havia de fer des del *desapassionament*. Havia d'oblidar que al garatge de casa hi tinc un minimuseu on hi ha les falles de llum amb les quals ha rodat cada any el

Cerni, una mostra de falles tradicional i sostenible, la capa lila que feia servir el Salvador Brasó quan rodava a finals dels anys noranta,⁴ i tot el material de marxandatge que fem servir a l'Associació: les arracades d'escorça de beç elaborades artesanalment pels mateixos fallaires, els clauers simulant una falla tradicional que aquest any ens va fer el "Patxanet"⁵ com a record per commemorar l'aniversari, les figuretes de fallaire creades el 2016 per la primera cremada amb el segell UNESCO, el plat que els escudellaires ens van dedicar el dia de l'escudella del 2017... i tot coronat per un dibuix de l'artista Jordi Casamajor que va publicar el 2016 al diari *Bondia* acompanyant un article sobre les falles de l'Alexandra Grebennikova.

Jo no hi era el 1987, ni el 1997, ni tampoc era fallaire el 2004 i potser aquest fet m'ha ajudat a donar la perspectiva desapassionada que requereix un treball d'aquestes característiques. Reconec que no ha estat fàcil. Perquè els conec a tots, perquè a més de companys de falles, alguns són amics amb qui durant unes èpoques determinades a l'any compartim moltes hores.

Ja aviso d'entrada que el contingut d'aquest llibre no és complet. Però és que podríem estar dos anys més i tampoc seria complet. A mesura que vas avançant en la recerca, vas fent entrevistes, xerrades, consultes de documents i mai acabes de veure la llum al final, sinó que vas descobrint noves ramificacions que et porten a noves històries. L'angoixa que et provoca aquesta situació només pot ser apaivagada per algú amb experiència que treballa en el ram de l'etnografia i que amb la seva veu calmada et diu que no t'amoïnis, que els relats sobre les tradicions populars mai són complets, que és impossible posar-hi un inici i un final i que, fins i tot, uns es poden contradir amb els altres, pel simple fet que a mesura que s'aprofundeix en la recerca va augmentant la precisió dels fets i el que podia ser veritat absoluta l'any 1996 al cap de vint anys deixa de ser-ho, o es matisa perquè s'han trobat nous elements que així ho corroboren. La Isabel de la Parte m'ha aportat aquella tranquil·litat necessària de l'expert.

Han quedat al calaix alguns elements no acabats de contrastar i, sobretot, les anècdotes que giren al voltant de les activitats prèvies a la cremada, especialment les trifulgues entre fallaires en la recerca de l'argolla de Fontargent per veure qui troba el clau d'or que t'investeix de fallaire major. Com s'explica en el llibre, és l'activitat que genera més anècdotes, més controvèrsia i disputa sana entre els participants. El Marcel i el Miquel Àngel en són uns experts, però n'hi ha tantes que és millor deixar-les per a un volum explícit que porti per títol *Anecdolari de la recerca de l'argolla de Fontargent*.

Malgrat que aquest llibre està concebut des del principi per explicar les falles a Andorra la Vella —lloc de recuperació, indret des del qual s'encomana la festa a la resta del país en els diferents intents al llarg d'aquests anys, parròquia on el col·lectiu fallaire és més nombrós i motor per a la candidatura de la UNESCO— no s'ha pogut deixar de banda fer una breu pinzellada a l'expansió que es va produir en diferents etapes a d'altres parròquies i que ha acabat consolidant-se en l'etapa moderna, a més d'Andorra la Vella, a Encamp, Sant Julià de Lòria i Escaldes-Engordany. Està fet a partir dels testimonis de fallaries representatius de cada un d'aquests llocs, a qui agraeixo la seva inestimable col·laboració. Això sí, dissortadament és un capítol breu però seria molt benvingut que els amics fallaires d'aquestes parròquies s'engresquessin a fer la recerca necessària per construir el seu propi relat, l'evolució que els ha portat a tenir la seva pròpia cremada.

L'estructura del relat està dividida en tres grans blocs:

- A) Els inicis, on s'explica com van ser aquells primers anys de recuperació de la festa de les falles: des de la conversa del Fidel amb Pere Canturri Montanya fins a la importància del Col·lectiu d'activitats culturals, turístiques i esportives del Comú d'Andorra la Vella i, en el seu interior, del grup de geganters, i les seves vicissituds, i com acaba emmarcant-se en un projecte més global de la festa de la nit del foc propiciat per la creació de la Comissió de Focs de Sant Joan i el posterior naixement del Centre de la Cultura Catalana (capítols 2 i 3).
- B) Els elements de la festa. Un apartat que fa un exhaustiu examen de tots i cadascun dels elements que configuren la festa de les falles: des de l'element essencial, la falla, fins a la música d'acompanyament. Es tracta aquí de veure quina ha estat la seva evolució i les necessitats que han provocat els canvis en la cremada a Andorra la Vella al llarg d'aquests trenta anys (capítol 4).
- C) L'associació i el reconeixement internacional. Partint del primer coneixement que es va tenir l'any 2007 a través de fallaires de l'Alta Ribagorça sobre una possible candidatura a la UNESCO encapçalada per Andorra, fins a la inclusió el 2015 en la Llista representativa del Patrimoni cultural immaterial de la humanitat. Uns anys de veritable vertigen en un moviment al voltant del qual es crea l'Associació Fallaires d'Andorra la Vella (capítol 5).

Clou el llibre, a banda dels annexos interessants de consultar, una reflexió col·lectiva dels fallaires sobre com ha evolucionat la festa i quin és el futur a partir de la UNESCO. Com veureu, no hi ha un parer unificat.

La història fallaire és una història de reivindicació constant: reivindicar la tradició, l'andorranitat, el suport institucional, la visibilitat interna i externa... reivindicar, en definitiva, la seva posada en valor. És una història de recorregut, de llarg recorregut. "Hem picat molta pedra per arribar fins on som ara", diu el Fidel; i afegeix Joan Reguant, "la inscripció en el Patrimoni cultural immaterial és un esglaió, s'ha de seguir treballant. La gent que agafa la UNESCO com un esglaió finalista, s'equivoca i està enganyant. Perquè la inscripció és un gran compromís davant la humanitat, davant dels estats, a protegir i salvaguardar aquest bé, perquè no només te'n beneficiis tu, sinó la humanitat".

Albert ROIG
Octubre 2017

NOTES

1. L'Associació Fallaires d'Andorra la Vella va fer tot un treball de recerca que ha permès bastir una estructura de l'evolució de les falles fins al 1987, any de la seva recuperació. El treball va constar d'entrevistes i enregistraments a una gran quantitat de padrins d'Andorra la Vella i Santa Coloma.

2. L'Eduard Oróñez del Puial va ser incapaç d'articular cap paraula i li van caure les llàgrimes en el moment que el "Fali" (Rafel) de Haro li va traspasar la capa vermella (identificativa del fallaire major) a l'acte que es va fer a la plaça del Consell el dia 23 de juny de 2014.

3. La Gisela de Haro durant l'acte a la plaça del Consell en el moment de traspàs de capa taronja (la que identifica el fallaire menor) el 23 de juny de 2016.

4. Aquest estiu passat se'm va presentar a casa el Ferran Brasó, fill del Salvador, portant-me la capa de fallaire del seu pare perquè la tingués jo.

5. Sebastià Jordà Ruiz, conegut com Patxanet, és un fallaire del Pont de Suert. Ell mateix es defineix com a creatiu *freelance* i ha muntat Pyrart de productes artesans fallaires. És coautor, conjuntament amb Oriol Riart Arnalot, del llibre *Les falles del Pirineu. L'Alta Ribagorça i el Pallars Sobirà* (Pagès editors. Lleida 2015).

La recuperació de la tradició de la cremada de falles que es trobava en vies d'extinció es va produir la nit del 23 de juny de 1987. Van ser una colla de joves pertanyents a la Gresca Geganterera —la colla de geganters d'Andorra la Vella creada dos anys abans— els qui van rodar falles fetes amb escorça de beç en una plaça del Poble encara per acabar on hi havia un quiosc, un espai amb jardins i la glorieta que encara avui roman intacta.

Ni ells mateixos saben quants eren, ni qui eren. Aquest fet ja ens indica que els qui van rodar per primera vegada de manera pública, després d'una trentena d'anys de no veure's falles a les places i carrers d'Andorra la Vella, desconeixien la dimensió del que estaven fent en aquell moment.

“No sé qui hi havia, i ni tan sols sé si jo vaig cremar aquella nit o només vaig estar atent a la logística i que la cremada es dugués a terme.” És el Fidel Solsona qui s'expressa d'aquesta manera, la persona que després d'una conversa amb Pere Canturri Montanya va muntar-s'ho per engrescar diversos geganters per fer falles.

El Xavi Burgos, per la seva banda, afina una mica més però sense estar segur si la llista és completa: “Érem el Fidel, la Cristina (Casal), el Miquel (Pascual), el Bene (Taboada), la Tere (Solsona), el Toni Vicente, jo... és que se'm barregen els noms dels tres primers anys sense saber a quin correspon cadascú, perquè també em venen a la memòria noms com el Faust (Campamà), l'Esther Teiga, l'Albert «Tato» Bartomeu, el Garreta (Joan), el Jordi (Fité) Canet, el Bonfill, el Santi Castellon... però no sé qui estava el primer any i qui no.” El Toni Vicente i la Cristina Casal coincideixen bastant amb aquests noms.¹ Com que no hi ha cap llista de persones que feien de fallaires aquells tres anys (1987-1989), és molt difícil saber amb exactitud els noms dels primers que van cremar falles. La primera de les llistes de què es disposa data de l'any 1990 i és un full escrit a mà, amb cal·ligrafia del Xavi Burgos, on hi figuren els noms, telèfons i anotacions diferenciant els fallaires per grups d'on provenien i la tasca que realitzarien durant la cremada.

Fallaires a la placeta del Puial. Any 1992.

(Xavi Burgos)

Fossin uns o fossin uns altres els que van cremar per primera vegada l'any 1987, potser no té tanta importància saber amb exactitud qui hi havia com sí que ho té el fet que va haver-hi un grup de persones que, al llarg dels cinc anys següents fins al 1992, cada nit de Sant Joan sortien a cremar falles. Van perfeccionar la festa i van acabar sent-ne els protagonistes, cosa que canvia a partir del 1992, quan el final de la nit de foc es trasllada de la plaça del Poble al Parc Central i els fallaires perden el protagonisme que tenien en la festa de la nit de Sant Joan. Per dir-ho d'una altra manera: l'any 1987 les falles havien tornat per quedar-s'hi i va haver-hi un nucli de persones que ho van fer possible. Per entendre-ho, tornem al principi.

Col·lectiu d'Activitats i l'entorn de la plaça del Poble

En el mandat comunal del consolat de Joan Samarra i Xavier Llovera (1980-1983), i en el qual Gerard Sasplugas era conseller de Cultura, es va crear el que es va anomenar Col·lectiu d'Activitats Culturals, Esportives i Turístiques d'Andorra la Vella, que sorgia com a hereu de l'espai cultural que representava el Casal del Centre. La direcció d'aquest col·lectiu va recaure en Pere Canturri Campos,² i les instal·lacions estaven ubicades a la recentment estrenada plaça del Poble, el que es coneixia amb el nom de sala polivalent. S'hi va concentrar tota l'activitat cultural i associativa de la parròquia: Casa Pairal, Orfeó, l'Institut d'Estudis Musicals, l'Esbart, teatre, posteriorment els geganters... Té notable importància destacar que la Gresca Gegantera d'Andorra la Vella es va crear l'any 1985 perquè aquest seria el nucli d'un moviment juvenil que giraria a l'entorn de la plaça del Poble.

Aquest llibre ha rebut una subvenció del Govern d'Andorra i del Comú d'Andorra la Vella

Govern d'Andorra

Comú d'Andorra la Vella

Amb la col·laboració de l'Associació Fallaires d'Andorra la Vella

© dels textos: Albert Roig Loscertales, 2017

© de les fotografies: els seus autors, 2017

© del pròleg: Santi Sánchez Canals, 2017

© d'aquesta edició: Pagès Editors, SL, 2017

Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida
editorial@pageseditors.cat
www.pageseditors.cat

© Anem Editors, 2017

c/ Avellaners, 11 - AD200 Encamp - Andorra
contacte@anemeditors.com
www.anemeditors.com

Primera edició: desembre de 2017

ISBN: 978-99920-65-12-9

DL AND-623-2017

ISBN:

DL L-???-2017

Impressió: Arts Gràfiques Bobalà, SL

www.bobala.cat

« imprès a lleida »

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.